

A magyar irodalom és az ő irodalmuk¹

I. A titokzatos hallgatás

A Szózatban tegnap reggel Császár Elemér doktor nyilatkozott a magyar írók hallgatásáról, külön emlékeztetve meg a *magyar* írókról és külön a *zsidókról*. Sem Császár Elemérnek a magyar írók érdekében elhangzott nyilatkozata, sem a „száraz ágon csüggedő ajakkal hallgató” madarak délutáni szócsöve, *Az Est*, nem világítja meg ezt a kérdést annyira, hogy egyszerűen napirendre térhetnénk felette.

Most már igazán kötelességünk döntő érvekkel bizonyítani, hogy kétféle irodalom székel Budapesten: a *magyar irodalom* és az *ő irodalmuk*.

Be fogjuk bizonyítani, hogy Jókai és Mikszáth koporsójával sírba tették a magyar műveltséget, és ők a két magyar sírhant felett ütötték föl üzleti sátrukat. És bizonyítjuk azt is, hogy az *ő irodalmuk hadat üzent a magyar irodalomnak*.

Tény és letagadhatatlan igazság: az *írók hallgatnak*. De: még a magyar írók kopott nadrágban, korgó gyomorral némultak el, addig ők jóllakottan és vidáman, „gummirádlerezve” hallgatnak.

Mert ők *pénzt kapnak, hogy jobban hallgathassanak*. Sokat tudnának beszélni egy fővárosi nagy *banknak az irodalom felsegélyezésére adott tekintélyes összegei, amelyeket a nélkülözö „magyar irodalom” nevében nem a magyar írók, hanem ők osztottak fel egymás között*. Még többet tudna beszélni a Lipótvárosban összeadkozott háromszázezer korona, mely a múlt héten szintén közöttük szóródott széjjel *hallgatási díj fejében*. És Andersen regéinél is többet tudnának mesélni az Amerikában összetrombitált élelmiszerek és dollárok, ahol véres kard gyanánt hordozták körül a pesti írók kiszáradt libatollát azzal, hogy Pesten a „fehérterror” elnyomja a kultúrát.

Ők itten egész jól megélnék abból, hogy hallgatnak. Rájöttek annak az igazságnak reális értékére, hogy: *hall-*

gatni arany! Dolgozni csak a külföldre szökött „emigráns” írók dolgoznak. Zengő magyar nyelven írt prózában és versben gyalázzák Magyarországot és a nemzeti hadsereget; ezzel csinálnak busásan jövedelmező üzletet.

De az *ő hallgatásuk* csak látszólagos hallgatás, mert titokban valamennyi dolgozik. Pénzzel, eleséggel bőségesen ellátva, otthon kényelmesen, halomszámra gyártják munkáikat, hogy idővel, *adott jelre, kirohanjanak a piacra, és munkáik tömegével legyűrjék a magyar írókat*, akik hivatalokban és szerkesztőségekben görnyednek napi robotmunka alatt, akikkel nem törődik senki. Nyíltan elárulódik a cél: *a nélkülözésektől fáradt magyar írókat egy csapásra legyűrni* és munkáik tömegével megszédíteni a közvéleményt, hogy íme *mégiscsak ők alkotják a magyar műveltséget*.

A Petőfi, Vörösmarty, Arany, Jókai és Mikszáth magyar lelkéből táplálkozó irodalom addig fel nem támadhat, bimbózó magyar tehetségek addig ki nem virágozhatnak, amíg a kábultságból felrázott ország meg nem érti, hogy *itt igenis, a faji összetartásban megedzett írók, kiadók, színházigazgatók és színházi ügynökségek jól megszervezett szövetkezetéről van szó!*

A papír nyomasztó insége és drágasága miatt a lapok hasábjáról és a könyvekből kiszorult irodalom most egyedül a színpadon található helyet. Ők itt sem hagyják a magyar írókat szóhoz jutni. Miért? Mert a *drámaírás üzlet*. A színház bevételi képessége, mondjuk, esténként 36.000 korona. Ebből 10 percent, tehát 3600 korona a drámaíróé. Ha felbukkan egy új magyar tehetség, és ír egy jó darabot, a darab megy körülbelül hússzor, ötvenszer, vagyis a jövedelem 70-150 ezer korona. *Ezt a pénzt féltik ők*. Értsük meg jól, *az üzletet féltik*. Lengyel Menyhért, Molnár Ferenc, Bródy Sándor, Heltai Jenő, Földes Imre, Drágely Gábor, Szomori [!] Dezső vajon mit csinálnának, ha hirtelen szóhoz engednének jutni hasonló tehetséges, vagy talán még tehetségesebb hét magyar író? Rögtön vége volna az üzletnek, és évenként megkeresett sok ezer koronának. Majd arra is rátérünk

¹ A cikkek helyesírását és központosítását a maihoz igazítottuk, de az idegen szavak írásmódját megtartottuk. A kisebb, nyilvánvaló szedési vagy tollhibákat jelöletlen javítással adjuk, egy – csupán valószínűsíthető – esetben azonban az eredeti (rontott) alakot a szöveg alatt jegyzetben adjuk, s ugyancsak itt adjuk az értelemzavaró „hiányok” (csak részben vagy körülírtan közölt nevek) kiegészítését. A cikksorozat darabjainak végéről egységesen elhagytuk a folytatást jelző zárójeles megjegyzést, csupán az utolsó, záró rész után hagytuk meg, ezzel is hangsúlyozva a sorozat befejezetlenségét. – Közzéteszi: Bíró-Balogh Tamás

legközelebb, hogy miként történnek óvintézkedéseik, s miként osztogatnak egyéb téren apróbb konckokat a kisebbeknek, hogy velük egy húron pendüljenek, s megakadályozzák a magyar írók szóhoz jutását.

Múltkoriban az *Új Nemzedék* megszólaltatta a pesti színigazgatókat, hogy nyilatkozzanak az új magyar drámaírók hallgatásának okairól. A színigazgatók akkor azt mondták, hogy *nincsenek új írók*. Nincs kedvük írni. Kommentár nélkül közöltük le akkor e nyilatkozatot, mert tudtuk, hogy lesz alkalom, amikor alaposan megfélemlhetünk rájuk. Igenis vannak új magyar írók, és ezek dolgoznak is. A sok közül kiragadunk egy esetet. Egyik fiatal magyar írónk, akiről a színigazgatók maguk is tudják, hogy tehetséges, ez év április negyedikén az egyik színházhoz (azt hisszük, a színigazgatók nem nagyon fogják szorgalmazni az illető színház megnevezését) benyújtotta három felvonásos színművét. A színház igazgatósága július 12-ig, tehát *több, mint három hónapig meg sem nézte, el sem olvasta, el sem olvastatta a darabot*, mire a jogosan felháborodott magyar író visszakérte a darabját, és elkeseredésében ezer darabra tépte. Lehet, hogy rossz volt a darab, de lehet, hogy nagyon jó volt. Mindenesetre el kellett volna olvasni.

Ellenben a Városi Színház az Ezüst sirály című operetthez verseket íratott Gábor Andorral, és estéről estére játszották ezt az operettet ugyanakkor, amikor Gábor a nemzeti szellemet és a nemzeti hadsereget gyalázta Bécsben. Földes Imre, Gábor Andor társszerzője, a Franklin Társulat nyomdájában készült szöveggöny előszavában *el is dicsekszik vele*, hogy a verseket az operetthez nem ő, hanem „ő”, már tudniillik Gábor írta, de a színlapra a közhangulat miatt nem volt szabad kiírni a Gábor nevét. Így táplálják ők a magyargyalázó versíró. A felültetett magyar közönség belépti díjaiból küldik neki Bécsbe a hizlalt rostélyost, mert véletlenül ő is – közülük való.

Új Nemzedék, 1920. szeptember 25. 1.

II.

A vörös hetesek

A magyar irodalom ellenlbasait röviden „vörös heteseknek” is nevezhetjük. Vörösöknek, mert nemzetközi-ek, és a nemzetköziség színe a vörös, heteseknek meg azért, mert pokoli véletlen folytán pont heten vannak. Hét író. Hét dramaturg. És hét jóakarátú kritikus.

A hét író: Molnár Ferenc, Bíró Lajos, Lengyel Menyhért, Gábor Andor, Heltai Jenő, Bródy Sándor, Szomori Dezső.

Most jön a hét dramaturg: Alexander Bernát, Jób Dániel, Vajda László, Heltai Jenő, Hajós Sándor, Bárdos Arthur, Salgó Ernő.

Azután a hét kritikus: Keszler bácsi², Bálint Lajos, Alexander Bernát, Sebestyén Károly, Hatvany Lajos, Béli Izor, Erényi Nándor.

A hét író birtokba vette valamennyi színházat s a hét dramaturg szigorúan örködött azon, hogy új magyar író minél kevesebb tűnjék fel a láthatáron, a hét szigorú kritikusnak pedig az volt a dolga, hogy égig magasztalja a hét író színre kerülő darabjait, viszont a sárga földig lerántsa az esetleg betolakodott idegeket.

A vörös hetesek sülvé-főve együtt éltek. Ott üldögéltek éveken keresztül egymás ölében az Abbázia, később a Berger kávéház törzsasztalánál. Úgy vigyáztak egymásra, mint a hímes tojásra. Összetartásuk szinte egyetlen nagy célban domborodott ki: *megfosztani az irodalmat nemzeti jellegétől*.

Molnár, Bíró és Lengyel soha nem írták darabjaikat a magyar színpad számára, soha nem törekedtek arra, hogy darabjaikban magyar szív dobogjon, magyar lélek lüktessen, és magyar levegő lengjen, mert üzleti érdekük azt kívánta, hogy Berlin és Bécs még Budapestnél is jobban tapsoljon nekik. Egyszer egy nagy tehetségű, fiatal írónak megengedettett, hogy színre kerüljön paraszttárgyú magyar drámája. A vörös hetesek kritikusgárdája nemzetközi szempontból bírálta a darabot, jól ledorongolta az egyik és sietett a kritika végén kajánul megjegyezni: Ez a darab aligha fog külföldi színpadokon napvilágot látni.

Hogy Lengyel Menyhértet milyen tendenciák hevítik, drámaírói munkássága közben, arra talán legjellemzőbb a *Tájfún* bemutatója után szűkebb baráti körben tett következő állítólagos megjegyzése, amelyről annak idején sokat beszéltek Budapesten:

– A *Tájfún allegorikus darab, mert a benne szereplő japánok, akik a világot jönnek meghódítani, csak képletes személyek, akik alatt tulajdonképpen zsidók értendők...*

Akkoriban még allegóriát kellett írni, később már nyíltan is beszélhetek róla.

A vörös hetesek szekerét toló színigazgatók lelkén is sok bűn szárad. Beleszóltak az írók dolgába. Sok új magyar író azzal riasztottak el a színházról, hogy *komo-lyabb irodalmi darab nem kell a közönségnek*.

Nagyon sok magyar írónak vették el a kedvét az írástól a pesti színigazgatók. Marton Sándor színházi ügynökhöz küldözgették őket, hogy ő majd megmondja, mit kell írni. Hát van nekik joguk ahhoz, hogy az irodalmat irányítsák? Igazodhatik az író a közönséghez? Igazodjék

² Keszler József (1846-1927)

a közönség az íróhoz. Ez volt mindig és a végén megint ez lesz az irodalmi világ rendje.

A magyar verses dráma meghalt, mert sem Molnár, sem Bíró, sem Lengyel nem tudnak verset írni. Verses drámát csak az írhat, akiben sok a szó, sok a lélek és nagy az írói tudás.

A magyar nyelv a verses drámaírásra született. A Nemzetinek még ma is kasszadarabja Rostand *Cyrano de Bergerac*-ja. Ábrányi Emil művészi fordításában dübörögve zeng és andalítóan muzsikál a magyar nyelv. Édes anyanyelvünk bújbajos verses muzsikáját³ zsúfolt nézőterek hallgatják még ma is, valahányszor modern verses drámát játszanak.

A vörös hetesek bevették Bécsset, meghódították Berlint, és csak egy helyen nem tudták megvetni lábukat: Párisban. Mert *Páris az igazi nemzeti tehetségek hazája...*

Új Nemzedék, 1920. szept. 26. 4.

III.

A lipótvárosi pocsolya

A Vígszínház egy időben híres volt arról, hogy oda serdülő leány vagy tisztességes asszony be nem tehet-e a lábát, olyan malacságokat és nevetlenül ocsmány darabokat kerítettek színre. A német Folies Caprice trágár viccein kövérré hízott Lipótváros a neki való Vígbe járt szórakozni. Így lett a Vígszínház a Lipótváros színháza, így lett a Lipótváros a „magyar” irodalom pártfogója. Olcsó szellemeskedéssel ekkor kezdtek ők beférközni a Lipótváros szívébe.

Szomori Dezső, akit a Heltai Jenő által alapított és később Gábor Andor és Szép Ernő nevével jegyzett *Fidibuszban* írt erkölcsstelen *Balog Tuta* című regénye miatt Szlavek vizsgálóbíró letartóztatott, a legnagyobb és legünnepeltebb ember volt a nagykereskedő városnegyedében, s ekkor jöttek rá a többiek, hogy az „irodalompártoló” Lipótvárosra nagyszerű üzleteket lehet bázírozni.

Ekkor indult meg a *Nyugat*, amelynek nemsokára Hatvany-Deutsch Lajos lett a főszerkesztője azon a címen, hogy az ősei szintén tollforgató emberek voltak. A *Nyugat* köré csoportosult az ő gárdájuk, egészen hatalmukba kerítették Lipótvárost. Rövid idő múlva már úgy szerepeltek, mintha ők lennének az irodalmi fórum.

A lipótvárosi pocsolójában igen különös körülmények közt léptették be a nagytehetségű Móricz Zsigmondot. Móricz, aki maga tudná csak szépen megírni, hogy mennyit küszködött és szenvedett, míg szóhoz juthatott, sokszor kilincselte a *Nyugat*-nál is, becsületesen megírt,

szép magyar dolgokkal, de meghallgatásra csak akkor talált, mikor a *Sáraryany* című regényébe elkeseredésében becsúztatott egy erősen triviális mondatot. Ez a trágár mondat csinálta meg a „karrierjét”. Móriczot akkor körülserleglették, a milliomos Hatvany megveregette a vállát, biztatgatta, hogy „ilyesmiket”, ilyen mondatokat írjon, mert ez kell a közönségnek. Megrontották, megméltelyezték a legnagyobb tehetségeket is.

A Mikszáth, Jókai, Herczeg, Gárdonyi társaságában felnevelkedett Bródy Sándort is letérítették eredeti útjáról. Első munkáiban még volt egy kis zamatos, magyar levegő, később, mikor átpártolt az üzletesek irodalmi táborába, elvesztette ez az író is minden nemzeti jellegét.

Mialatt e cikksorozat íródik, az ellentáborból jön egy levél, hogy mit akarunk, a közönségnek Drégely Gábor kell, akinek egyszerre tizenhét külföldi színpadon játszák a darabját. Azt mondják, Drégely népszerűvé tette a külföldön a magyar irodalmat.

Bocsánatot kérünk, erre is megvan a feleletünk. Mikor a Nick Carter-detektívregények New Yorkban napvilágot láttak, Berlin, Bécs, Stockholm táviratilag rendelte meg New Yorkból a detektívfüzetek fordítási jogát. Budapest és az egész Balkán rohant az európai világvárosok után, s milliószámra ontották a Nick Carter-füzeteket, amelyek legalább ezerszer annyi példányban jelentek meg, mint a legjobb írók könyvei. Azért aligha akadhat olyan vakmerő ember, aki azt merné állítani, hogy a Nick Carter szerzője nagyobb író, mint Anatole France.

Így vagyunk Drégellyel is. Az még nem jelent semmit, hogy többet játszák a darabját, mint Katona József Bánk bánját. Azért Drégely mégiscsak egy utolsó író, pláne ha figyelembe vesszük, hogy éppen a legnagyobb sikerű darabját nem is ő írta, hanem csak alapötlete alapján, jó pénzért, mással dramatizáltatták.

Herczeg, Gárdonyi, Móricz, Ady, Babits, Szabó Dezső, Kosztolányi mennyivel más, mennyivel szebben csengő, mennyivel értékeesebb művészi nevek!

Ha Lipótváros akármily jól érzi is magát, a maga pocsolójában, ez volt és ez lesz a *mi irodalmunk!*

Új Nemzedék, 1920. szept. 29. 4.

IV.

Egy nagy tehetség kálváriája

Hogy hol vannak az elnyomott tehetségek? Ezt merészelik kérdezni odaát?

*

³ E szó helyén az eredetiben a „munkáját” szó áll.

A magyar irodalom alkonyodó egén Cholnoky Viktor volt az esthajnali csillag. Amit írt, az irodalom volt. Kristálytisza, ragyogó művészet. Egy hanyagul odavetett mondatában több tehetség csillogott, mint az ő egész irodalmukban. Lelkét lehelte abba, amit alkotott, és sebzett szíve vérével írta a magyar irodalom remek dolgozatait.

És ugyanakkor, amikor ők hintón jártak a Stefániára és lipótvárosi mecénások pénzén Páris aszfaltján szaladtak divatos kokottok karcsú bokái után, Cholnoky Viktor a modern magyar irodalom legkimagaslóbb alakja, a *Gellért-hegy tetején, a citadella egyik barlanglakásában lakott hűséges hitvesével és éhező kis családjával*.

A nyomor, a gond, a szenvedés megőrölte a testét, sudár alakja korán meggörnyedt, térde megroggyant, hajának fűrtjei megfehéredtek, jóságos kék szemében a fájdalom könnye fénylett, mint két örök üvegcsépp, orcáján két oldalt kivirítottak a tüdővész rózsái, de ő csak dolgozott tovább szorgalmasan, a szívével, a lelkével, az eszével.

Kiss Józsefnek, a Lipótváros bálványozott poétájának volt a rabszolgája, odaláncolva *A Hét* szerkesztőségi asztalához hosszú éveken által. Míg gazdája a bankoktól kapott nehéz ezresekkel a Lipótvárosi Kaszinó kártyatermében verte a blattot, addig Cholnoky Viktor görnyedve írta *A Héthe* lángoló betűkkel a szép napkeleti történeteket, az izgalmas regényfolytatásokat, az aranyból faragott vezércikkeket, és a gyémánthumorú elmefuttatásokat.

Keserves éhbér volt a fizetsége. Barna kenyér, Liptai túró. És néha az se, csak egy kis olcsó ital, hogy bódító alkoholba fojtsa búbanátát, amiért a sors ezidőtájt, amikor Molnár Ferenc és társai nagy dobszóval előretörtek, oly mostoha volt a magyar tehetségekkel szemben. Észre sem vették, pedig kultuszt kellett volna csinálni belőle, csak amikor híre járt, hogy haldoklik a kórházi ágyon, akkor bújtak össze „kortársai”, hogy segítsenek rajta, de már késő volt. Csak a Jókai-leplét teríthették rá. Dízsír-helyet jártak ki neki a köztemetőben.

Egy szép őszi napon nem tudott felkelni. Felesége elrohant Tolnai Simonhoz, aki évig erő palotát épített magának a magyar tehetségek munkáiból, ahhoz a kiadóhoz, aki híres volt arról, hogy ötven krajcárjával és forintjával vásárolta össze az íróktól a napilapok hasábjain már egyszer megjelent novellákat, és tíz korona előleget kért tőle, hogy lázas urához orvost hívhasson. A hatalmas kőpalota köszívű tulajdonosa erre azt mondta, hogy előleget nem ad, ellenben ha Cholnoky küld öt darab régi, megjelent novellát, szívesen fizet öt forintot.

Sírva ment haza az asszony. Cholnoky felkelt. Odaállt az asztalhoz, s mert már minden megjelent novelláját eladta, szóval nem volt régi novellája, *írt öt új novellát*

egy ülőhelyében, hajnalig írt lázasan, aztán visszafeküdt még lázasabban. Reggel elment az asszony a köszívű kiadóhoz, aki az öt novellát megvette két koronájával, hogy hiszen azok már úgymint „megjelentek valahol, csak le vannak másolva”.

Cholnoky küzdött, dolgozott fáradt testtel, betegen, nem bírta sokáig. Kidőlt. Szép, sápadt magyar arcára odafagyott a megváltó mosoly...

És „ők” írtak róla nekrológot:

– Cholnoky Viktor meghalt. Nagyon tehetséges író volt, de – nem tudta magát adminisztrálni.

*

Mennyivel jobban tudta magát adminisztrálni a másik: Molnár Ferenc.

A Budapesti Naplót Vészi József szerkesztette, mikor benyitott egy húszesztendő fiatalember.

– Molnár Ferenc vagyok. Novellát hoztam.

– Hagyja itt. Majd elolvasom. Jöjjön el holnap.

Molnár másnap beállított Vészihez, aki azt mondta, hogy a novella jó, de a közepén egy kis változtatást kell csinálni, mert így, ahogy van, egyik lap sem közölné le.

Molnár Ferenc megigazította monokliját, rácsapott az asztalra, és így szólt:

– Szerkesztő úr, e novellának úgy kell megjelenni, ahogy megírtam. Ha ön nem adja le, akkor eladom a Ferenc körúton lévő bérházamat, a pénzen indítok egy napilapot, és a Tárcám ott fog megjelenni!

Vészi leadta a tárcát.

Molnár Ferenc hirtelen karrierjét alaposan megirigyelték, amikor elvette a befolyásos Vészi József lányát, Vészi Margitot.

Megírta az *Ördögöt*. Húsz napilapunk volt a bemutató idején. A darabot tizenkét napilap a sárga földig lerántotta, a Vészi József befolyása alatt álló nyolc napilap azonban évig magasztalta.

Molnár Ferenc ezután úgy dolgozott, mint egy hadvezér. A lak- és címjegyzék állandóan előtte volt, hogy tudja, melyik kritikus hol lakik. Először megpuhította a kritikusokat, azután megírta a *Testőrt*, amelyről már húsz napilap közül tizenkilenc zengett dicshimnuszokat, s csak egy napilap mert róla igaz bírálatot írni – a *keresztény* Alkotmány.

Molnár Ferenc, a jól megadminisztrált úton szédítő gyorsan haladt felfelé, nem törődött senkivel és semmivel, még apósával sem, aki eljátszván politikai szerepét, még szédítőbb gyorsan zuhant lefelé. Azaz, Vészi József már nem is volt az apósa, mert időközben Molnár Ferenc elvált a feleségétől, Vészi Margittól.

*

Csoda két eset. De jellemző mind a kettő. Még ezek után is merészelik kérdezni, hogy hol vannak az elnyomott tehetségek?

Új Nemzedék, 1920. szept. 30. 5.

V. A pénz szerepe

Az irodalmi klikkben, amely miatt a magyar írók eddig nem érvényesülhettek, egy többszörös háztulajdonos, egy cukorgyáros, egy részvénytársasági vezérigazgató, egy vállalkozó mérnök, egy milliomos bárónő vitték a főszerepet; könyveiket és darabjaikat, amiket ők maguk írtak, szegény, tehetséges magyar írók előtt terrorral, vesztegetésekkel, fizetett reklámmal helyezték el a kiadóknál és színházaknál.

A többszörös háztulajdonos és erősen tökepezés Molnár Ferenc díszes vacsorákat adott. A vacsorára meghívta a színigazgatót, akinél a darabját el akarta helyezni, a művésznőt, akire darabja főszerepét akarta bízni, a főrendezőt, hogy tízszer szebb kiállításban hozza a darabját, mint a másokét, meghívta a kritikust, a főszerkesztőket, alszerkesztőket, karmestereket, zeneszerzőket, sőt néha még a fő-kulisszatologatókat is. Vacsora végeztével leoltotta a csillárokat, vörös fényt gyújtott, s egy kis reflektoros fényű lámpa alá ülve, kísérteties világosságtól övezve előadta a témáját. Csak a témát mondta el, s a darabot a mámoros igazgató máris elfogadta, s még mielőtt megírta volna a darabját, ott a helyszínen kiosztották a szerepeket.

A milliomos bárónő,⁴ mikor a *Noé bárkáján* bevezett a Belvárosi Színházba, a bárkában finom angol szöveket, antik ékszereket, csipkéket, selymeket, arany cigarettatárcákat, pezsgőket, szendvicseket, s egyéb kellemetes ajándékokat vitt az előadó művésznők részére, a reklámot csináló képes színházi lapok szerkesztőit pedig, hogy *Noé bárka*-albumokat adjanak ki, bőségesen fűrosztotta tejből-vajból és vidáman csörgedező folyószámláiban.

A cukorgyáros báró⁵ napilapot vett magának. A mérnök Drégely Gábor annyi ezüst és arany cigarettatárcája forog igazgatók, színészek, színházi ügynökök és rendezők kezén, amennyi értékes cigarettatárcát ma egyetlen budapesti ékszerész sem tart raktáron. Meránba, Tátrafüredre, Balatonfüredre, Semmeringre vonultak el, ha darabot akartak írni.

A magyar írók drámáját félrelökték, ha véletlenül egy rosszul megírt jelenet volt a műben, de ha az ő darabjukban egy használható jelenet volt, a többi húsz rosszul

megírt jelentet *átdolgoztatták* dramaturgokkal és főrendezőkkel. (Nagyon csúnya dolgok derülnének ki, ha minden ilyen „átdolgozott” és mások által átfésült darabról számot adnánk.)

A klikkjükbe tartozó, kevésbé jól szituált írókat baráti kölcsönökkel tömték, részükre bankigazgató mecénásokat szereztek.

Astoria, Bristol, Ritz, Hungária, Margitsziget a tanyájuk. Jól berendezett lakásaikon telefon csilingel. Barátaikat beosztották és besegítették előkelő könyvkiadó vállalatok igazgatóságába és minden olyan művészi vállalkozásba, ahol pedig bugyogott bőven, hogy a fő keresetet nekik juttassák.

A mindennapi kenyér után elkeseredetten szaladgáló szegény magyar írókat, akik mögött millió és millió magyar ember állt és sok ezer dúsgazdag, tősgyökeres magyar ember, senki sem támogatta. Nem hát, *mert nem volt senki, aki a faji összetartás veszedelmére felhívta volna a tehetős magyarság figyelmét.* Vázsonyi Vilmos, Krausz Simon, Hatvany Lajos, Polnay Jenő éveken át dolgoztak, hogy a vagyonos zsidóságot a legnagyobb áldozatkészségre serkentsék a zsidó kultúra fejlesztésére. Ha az ő íróik bajban vannak, tíz perc alatt összehívják a telefonálók pár százezer, s ha kell, több millió koronát is. Így aztán könnyű volt az ő irodalmuknak és az ő művészetüknek a magyar irodalom és magyar művészet fölé kerülni.

Az előző kormányok is mostohán bántak a magyar írókkal. Nevetséges összeggel, ezer korona ösztöndíjjal küldött az állam külföldi tanulmányútra két magyar írókat ugyanakkor, mikor a szomszédos kis Szerbia öt íróját és öt képzőművészt küldte külföldre egyenként ötezer frank évi ösztöndíjjal.

Értsük meg jól: a magyar irodalom feltámasztásához pénz kell. Sok-sok pénz. És a magyarságnak sok-sok szeretete a magyar írók művészi törekvése iránt. Támogatni, táplálni, pénzelní kell a magyar kultúrát, hogy erőre kaphasson, mert csak így állhat talpra a magyarság.

Új Nemzedék, 1920. okt. 1. 4-5.

VI. A Bécsi utcai irodalmi diktátor

Az előző magyar kormányoknak az irodalommal és művészetével szemben tanúsított példátlan nemtörődöm-ségét ügyesen használta ki egy élelmes pesti fiskális, aki ma valósággal diktátori hatalmat gyakorol a magyar írók és zeneszerzők fölött.

⁴ Hatvany Lili

⁵ Hatvany Lajos

A külföldi államok már régen rájöttek, hogy az állam legnagyobb kincse az a kultúra, amelyet az állampolgárai sorából kikerült alkotóművészek teremtenek meg, a külföldi államok régen tudják, hogy az állam területén megszületett költői alkotás, regény, dráma, zenemű, kép és szobor a nemzet egyik legnagyobb kincsét képezik, ezért igyekeztek nemzetközi törvénnyel alkotóművészeket jellelő jogvédelemben s a jogvédelem által kellő jólétben részesíteni. Mi utolsónak maradtunk a szerzői jogról szóló nemzetközi törvény elfogadásánál az európai államok között.

A könnyű muzsika egyik legkiválóbb művelőjét, Lehár Ferenc zeneszerzőt elvesztette Magyarország, *magyar állampolgárból osztrák állampolgárrá lett*, mert nem akarta, hogy muzsikája az európai piacon közpréda legyen. Átment Bécsbe, osztrák állampolgárnak, mert Ausztria már régebben megcsinálta a szerzői törvényt, amely nálunk akkor még csak kezdetleges alapon, az 1848-as törvények alapján állt s a szerzők jogát csak az ország határain belül védelmezte, de kifelé nem.

Marton Sándor dr. ügyvéd (lakik Bécsi utca 1.) alaposan kihasználta a kitűnő alkalmat. Azon a címen, hogy az európai jogvédelemből kiesett magyar szerzőket a parlament által bekapcsolatja a nemzetközi szerzői jogba, maga köré gyűjtött minden épkézláb magyar író, költőt és zeneszerzőt, szerződésekkkel megkötötte és lekötötte őket, s a magyar szerzők egy szép napon arra ébredtek, hogy kezüket-lábukat se tudják mozdítani a fejük fölé nőtt Marton Sándor miatt.

A szerző kényszerhelyzetét alaposan kihasználó Marton Sándort joggal nevezhetjük a Bécsi utcai irodalmi diktátornak, mert ő ítél elevenek és holtak felett. Jobban mondva, eleven szerzők és éhen holtak felett.

Ő a Beöthy háziügyvédje. Az Unió négy színházának ügyésze. Valamennyi színház színházi ügynöke. A szerzői tantiémek kezelője. A gramofonjogok tulajdonosa. Faludiék tanácsadója. Színházi ruhatárak kezelője és bérlője. Színpadi szerzők ügyésze. Színigazgatók Szövetségének ügyésze. Szövegírók és zeneszerzők szövetkezeteinek ügyvezetője. Az irodalmi és zenei élet minden szála az ő kezében fut össze.

Magyar Szerzőijog Értékesítő Központ címen hangzatos vállalatot indított. A külföld ma is azt hiszi, hogy ez valami hivatalos szerv lehet, és senki sem gondol arra külföldön, hogy ez a hangzatos intézmény nem állami hivatal, hanem egy élelmes embernek a magánvállalkozása, amilyen magánvállalkozást, vagy még különbet bárki más is indíthatna megfelelő tőkével.

Most, hogy a pénzünk leromlott, milliókat keres ez a Marton a külföldön előadott magyar darabok közvetítési díja címén. Márkák, dollárok, svéd koronák, hollandi forintok folydogálnak Molnár Ferenc, Heltai Jenő, Jób Dániel, Drégely Gábor, Földes Imre zsebébe, szóval a

lipótvárosi irodalmi klikk feneketlen és telhetetlen zsebébe, *mert Marton Sándor csak a klikket támogatja*. Minden darab általa megy ki külföldre. A külföldi színpadok is tőle kérnek tanácsot és egyedül tőle kérnek darabot, mert azt hiszik, hogy ez a Marton az ő magyar szerzőijog értékesítő központjával egy derék és önzetlen ember, aki szentnek tartja az irodalom ügyét, pedig dehogy!

Ma tizenöt-, húsz-, huszonöt-, sőt harmincezer koronába kerül egy magyar nyelvű darabnak németre, vagy más nyelvre való lefordítása. Honnan vegyen egyszerre ennyi pénzt egy szegény magyar író? És még két-három ezer koronát a kellő számban való legépeltetésre, mert a színházak, még a hazaiak is, csak gépelt példányokat fogadnak el olvasásra? A Marton előlegezi ezt az összeget. De csak az ő embereinek, Molnár Ferencnek és társainak.

Marton Sándor, ez a teljhatalmú, milliókat kereső irodalmi főügynök, itt áll Pesten konkurens nélkül! Ebben a nagy fővárosban, ahol felhalmozott milliók kétségbeesve várnak befektetésre, még nem jutott eszébe egy élelmes vállalkozónak vagy részvénytársaságnak, hogy színházi és irodalmi ügynökséget alapítson – becsületesebb alapon, mert ez a kegyetlenül lélek nélküli, részrehajló irodalmi diktátor nem az egész magyar irodalomnak, hanem csak egy érdekcsoportnak a vezérképviselője.

Marton Sándort, bár kezében van most az irodalom befelé és kifelé való irányítása, nem lehet kényszeríteni semmire, mert az ő privát üzlethelyiségében úgy kereskedik, vagy kereskedhetik, ahogy neki tetszik. De most, hogy az újjászülető Magyarország nagy nyilvánossága előtt köteleességszerűen felfedtük ezt az ügyet is, amely nemcsak az írók, hanem a nemzet ügye, mert hiszen nemzeti kultúráról van szó, joggal elvárhatjuk a most még egyeduralmodó Martontól, hogy a jövőben több *magyar szívvel* kezeli a *magyar* írók ügyét.

Új Nemzedék, 1920. okt. 7. 1.

VII. A cinkostársak

Nagyon nehéz lesz az irodalmat ismét a nemzeti vágányra terelni, mert ők cinkostársakkal dolgoztak. Ezek a jól megszervezett cinkostársak a magyarországi *könyvkereskedők*. A pesti könyvkereskedelem *zsidók és szabadkőművesek* kezébe került.

Az utolsó tíz esztendőben nemcsak Budapestről, hanem a magyar vidékről is *kipusztultak a régi magyar könyvkereskedő dinasztiák*. A régi magyar könyvkereskedők szívvel, lélekkel és sok-sok szeretettel kezelték a könyvet, mely minden nemzetnek a legszentebb hazai portékája. A francia könyvkereskedő együtt él, együtt

érez, együtt dolgozik a francia föld szülte lángésszel. Amit a francia elme alkot, annak lehetését ott érzi minden francia a párisi könyvesboltok kirakatában. Ugyanilyen a németországi könyvkereskedelem is. A német könyvkereskedő kirakatában „Vaterland”-jának nemzeti jellege domborodik ki.

A régi magyar könyvkereskedő Széchenyi, Kossuth, Petőfi, báró Kemény, Kisfaludy, Deák Ferenc, Arany, Vörösmarty, Jókai, Mikszáth szellemében vezette az üzletét.

A könyvkereskedők új gárdája, mely egészen hatalmába kerítette a könyvkereskedelmet, az utolsó tíz esztendő alatt a *nemzetköziséget* állította kirakatba. Galileistáknak, szabadkőműveseknek, radikális szociáldemokratáknak, kommunistáknak való könyvektől és röpiratoktól hemzsegett a kirakatuk. Külföldi detektívregényekre, gonosz indulatú, kapzsi áltudósoknak a nemi életre vonatkozó munkáira, sikamlós történetekre s a külföldi irodalom vérbajos, romlott lelkű íróinak szenzációt hajhászó, erkölcstelen tartalmú alkotásaira hívták fel kirakataikban a serdülő ifjúság figyelmét. A magyar irodalomból csak azt adták, amit a szocialista *Népszava*, a szabadkőműves *Világ*, a Hatvany *Pesti Naplója* és a liberális *Az Est* forszíroztak hírlapi könyvkritikáikban.

Lengyel Menyhért, Gábor Andor, Hatvany Lajos, Bíró Lajos, Kunfi Zsigmond, Jászi Oszkár műveitől tarkállott a pesti könyvkereskedő kirakata.

Titkos irodalmi fekete kezek rendezték és rendezik még ma is a könyvkereskedők kirakatait. Az ő irodalmuk számára megvívhatatlan várat jelent minden cinkostárs üzlete. Az eladósodott könyvkereskedőt az ő irodalmukat szolgáló kiadványok és az ezek érdekcsoportját pénzelő bankok húzták ki a hínárból.

A legszomorúbb jelenség az, hogy a *magyar vidékről is kipusztult a magyar könyvkereskedő*, aki tudással és

szerezzel vezette üzletét, és az életét a magyar kultúrának szentelte.

A magyar kultúra terjesztése még ma is *Az Est* és a handlésszellemben vezetett Beszerzési könyvosztályainak kezében van. A magyar városok könyvkereskedőit *Az Est* pénzeli. Hitelt nyújt. Magas percentet, nagyobb jutalékot ad, mint bármely más kiadvány. Nagyon természetesen tehát, hogy a zsidókézbé, vagy *Az Est* kezébe került vidéki könyvkereskedések azokat a könyveket szorgalmazzák, amelyeknek a terjesztését *Az Est*, vagy a tulajdonát képező Athenaeum könyvkiadó vállalat kívánja. A szaktudást nélkülöző könyvkereskedők, még a zsidók is, fejvesztetten dőltek be ennek az új rendnek, nem is sejtjén, hogy az új alapokra fektetett könyvterjesztés a magyar nemzeti kultúrát temeti el.

Kolozsváron és vidéken a *színmagyar kultúrát* pár év előtt is még három idegen könyvkereskedő terjesztette. Az angol származású Gibbon, a francia származású Lepage és a német származású Stein. Ezeké volt Kolozsvár három *magyar* könyvkereskedése. Tanulhatt volna tőlük *Az Est*, az Athenaeum és a Beszerzési könyvosztálya, hogy miként kell *magyar nemzeti kultúrát terjeszteni*. Kiváló üzletemberek voltak mind a hárman. Gibbon, Lepage és Stein *magyar irodalmat* terjesztettek. Most már ők is kipusztultak. A világháború alatt egy Radics nevű pesti zsidó antikvárius, *Az Est* kolozsvári könyvosztálya és egy Dobó nevű zsidó vállalkozó kerítették hatalmukba Kolozsvár könyvkereskedelmét. Olyan is a könyvterjesztés azóta. Ha Kolozsváron vannak galileisták, azoknak nagy örömük telhetik benne.

Nehéz kérdés ez is. Hogyan lehetne átrendezni a könyvkirakatokat?

(Folytatjuk.)

Új Nemzedék, 1920. okt. 24. 4.

